

Самодіна Олена Олександрівна,
адвокат, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ТА ПРЕДСТАВНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО СТАТЕВОЇ СВОБОДИ Й СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

Актуальність розгляду проблеми захисту прав підозрюваних та представництва потерпілих у кримінальних провадженнях щодо статевої свободи та статевої недоторканності дітей підкреслюється окремими проблемами нормативно-правового характеру у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти дітей, сучасним станом результативності і ефективності досудового розслідування та організації взаємодії між органами і підрозділами Національної поліції на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії. При цьому, у засобах масової інформації, а також Інтернет-виданнях кримінальні провадження такого гатунку набувають чималого суспільного резонансу, тому діяльність захисника-адвоката, так само й як представників поліції під час розслідування такої категорії перебувають під посиленням контролю зі сторони громадськості.

За статистичною інформацією офіційного веб-ресурсу Офісу Генерального прокурора (<https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>) за 2019 рік було обліковано майже 2,5 тисячі злочинів проти статевої свободи та недоторканності особи, у понад 1,5 тисячі з них – особам було повідомлено про підозру. За п'ять місяців поточного року обліковано 987 злочинів і лише половина кримінальних проваджень завершена розслідуванням із складанням обвинувального акту. Зокрема, у 2019 році було зареєстровано 64 злочини за ст. 155 КК України (Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку), а направлено до суду з обвинувальним актом лише 28 проваджень, за ст. 156 КК України (Розбещення неповнолітніх) зареєстровано 250 злочинів, а направлено до суду з обвинувальним актом – 115 проваджень. Така сумна статистика свідчить не лише про латентність кримінальних правопорушень такого гатунку, а й про окремі проблеми захисту та представництва у кримінальних провадженнях щодо статевої свободи та статевої недоторканності дітей, до яких на наш погляд доцільно відносити наступні:

– некоректне та бездоказове подання заяви про вчинене кримінальне правопорушення, оскільки заявниками, як правило, у таких випадках виступають батьки, родичі, опікуни неповнолітньої або малолітньої особи, при цьому відомості про факт їм став відомий зі

слів останньої. Залучення представника-адвоката, як правило відбувається вже на стадії досудового розслідування, коли частина доказової інформації вже необережно знищена як заявником або ж самою потерпілою особою, особливо у тих випадках, коли вона свідомо намагалась приховати сам факт вчинення такого злочину відносно неї побоюючись осуду знайомих або друзів, погроз злочинця або його родичів. Існують випадки й непрофесійного вилучення слідової інформації про кримінальне правопорушення представниками правоохоронних органів під час проведення огляду місця події або ж під час проведення першого судово-медичного освідування лікарем. Це у свою чергу унеможливує доведення факту вчинення кримінального правопорушення певною особою;

– інсценування або ж вигадування факту злочину потерпілою (наприклад, з мотивів образи, помсти тощо), що у подальшому призводить до подання недостовірної інформації до поліції її батьками, родичами, опікунами неповнолітньої або малолітньої особи. У цьому випадку виникають проблеми із забезпеченням діяльності захисника-адвоката, оскільки, як правило суспільний резонанс такої події, осуд оточуючих, а також передчасне розголошення таємниці досудового розслідування відносно конкретної особи, в окремих випадках буде слугувати механізмом упередженості слідчого та прокурора у прийнятті процесуальних рішень, а також судді у суворості застосування заходів забезпечення кримінального провадження щодо підозрюваного. Крім цього, навіть якщо у законному порядку буде доведений факт відсутності події кримінального правопорушення, особиста репутація особи відносно якої проводилось таке розслідування залишиться заплямованою, батьки, родичі, опікуни неповнолітньої або малолітньої особи до останнього будуть сумніватись у правильності прийнятого процесуального рішення про закриття кримінального провадження;

– проведення допиту неповнолітньої або малолітньої особи без порушення процесуальної процедури, визначеної кримінальним процесуальним законодавством, але без застосування спеціальних методик допиту дружніх до дитини, так званої технології «Зелена кімната». У цьому випадку ми отримуємо стресову ситуацію для допитуваної особи як й у випадку представництва інтересів потерпілої так й захисту підозрюваного. Нажаль чинний КПК України досить обмежено визначає спеціальні процедури додаткових гарантій захисту прав дітей, які як постраждали від злочинів так й перебувають у конфлікті із законом. На наш погляд, визначені у ст. 227 КПК України (Участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи) мають бути поширені й на етап прийняття заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення, у тому числі й у контексті запровадження інституту

кримінальних проступків та розслідування у формі дізнання. Доцільним є також визначення на законодавчому рівні більш чіткої процедури відносно неповнолітніх у випадку їх участі у проведенні слідчого експерименту, адже сучасний виклад ч. 4 ст. 240 КПК України, не у повному об'ємі дозволяє реалізувати права малолітніх та неповнолітніх осіб у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, як це наприклад, визначено у ч. 9 ст. 224 КПК України;

– коло учасників допиту малолітньої або неповнолітньої особи. За правилом, визначеним ст. 226 КПК України, допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. У свою чергу, зазначені спеціалісти у певних випадках не володіють належним рівнем спеціальних професійних знань щодо технологій спілкування із дітьми. Відсутність зацікавленості таких осіб приймати участь у проведенні слідчих (розшукових) дій із дітьми подекуди призводить навіть й до протилежного результату, коли допитувана особа взагалі відмовляється повідомляти будь-яку інформацію, яка стосується кримінального провадження. Подекуди захиснику-адвокату, представнику-адвокату неможливо переконатись у професійності особи, залученої органом досудового розслідування до проведення слідчої (розшукової) дії. Нажаль кримінальний процесуальний закон й не вимагає такого підтвердження професійності. Виходом із такої ситуації може бути аналогія застосування інституту безоплатної правової допомоги у кримінальному провадженні. Доцільним є створення певного електронного он-лайн реєстру осіб, які б могли залучатись до проведення слідчих (розшукових) дій із малолітніми або неповнолітніми особами у кримінальному провадженні. Законодавче вирішення питання пропонованим чином унеможливило б формальний підхід органів досудового розслідування до проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи, й слугувало гарантією дотримання процесуальної форми.

Поряд із окресленими питаннями, існують й інші проблеми у контексті розглянутої нами теми, зокрема відносно швидкості та якості проведення комплексних психолого-психіатричних експертиз неповнолітніх, судового розгляду проваджень, відсутності на практиці спеціалізації слідчих, прокурорів і суддів за таким напрямом. Водночас, їх замовчування та відкидання унеможливорює якісне забезпечення захисту та представництва у кримінальних провадженнях щодо статевої свободи та статевої недоторканості дітей.